

EWA KALINOWSKA

SAMBA DIABARÉ SAMB, ŻYJĄCY SKARB SENEGALU, ODSZEDŁ W WIEKU 95 LAT

El Hadji Samba Diabaré Samb, najstarszy griot Senegalu, zmarł 21 września 2019 roku. Był symbolem i żywym wcieleniem historii, tradycji i kultury. Niczyje odejście nie obrazuje lepiej słynnego zdania Amadou Hampâté Ba¹: „Kiedy w Afryce umiera starzec, to jakby spłonęła cała biblioteka”. Był historykiem, genealogiem, kronikarzem, poetą, muzykiem; nazywano go powszechnie *baayu ndaanaan yi*².

*

Samba Diabaré Samb urodził się w 1924 roku w Mouye, w rodzinie griotów grupy etnicznej Tukulerów³. Tak jak ojciec, dziadek i inni przodkowie, był związany z historią królestwa Dżolof⁴: w swoich opowieściach i śpiewie przedstawiał hi-

Fot Laurence Gavron, Senegal 2014 r.

¹ Malijski pisarz i etnolog (1901–1991), dyrektor Francuskiego Instytutu Czarnej Afryki w Bamako, minister pełnomocny Mali na Wybrzeżu Kości Słoniowej. Po 1960 roku założył w Bamako Instytut Nauk Humanistycznych, reprezentował Mali na forum UNESCO i był członkiem Rady Wykonawczej UNESCO.

² Ojciec artystów (wolof).

³ Tukulerzy (Tukulor, Toucouleur) – grupa etniczna w Afryce Zachodniej, zamieszkuje głównie obszary regionu Futa Toro w północnym Senegalu (niewielkie skupiska są obecne na południu Mauretanii). Kultura Tukulerów ma wiele cech wspólnych z kulturą Fulanów, czasami klasyfikuje się ich w obrębie tej grupy. Niekiedy uznaje się ich za osobną grupę, powstałą w wyniku łączenia się Fulan z Wolofami.

⁴ Dżolof (fr. *Djoloof*, wolof: *Jolof*) – przedkolonialne królestwo na terenach dzisiejszego Senegalu, założone przez Wolofów. Królestwo powstało prawdopodobnie w XIII wieku, utrzymywało ścisłe kontakty handlowe z Imperium Mali (lub było od niego zależne). Szczyt rozkwitu Dżolofu przypada na XVI wiek, kiedy królestwo prowadziło zyskowny handel z Portugalczykami. Przetrawało

storię władców Dżołof, związki rodzinne, panowanie, bitwy i inne ważne wydarzenia, aż do panowania ostatniego niezależnego króla Dżołof, Alboury Ndiaye (1875–1890). Był związany z rodem królewskim i jego potomkami do końca życia.

Samba Diabaré Samb był mistrzem gry na xalamie⁵, jednym z tradycyjnych instrumentów, który ma własności magiczne, towarzyszy narracjom griotów i pomaga w odtwarzaniu przeszłości. Mimo pozornej prostoty konstrukcji, wymaga wirtuozerii, którą Samb osiągnął ucząc się gry na xalamie od wczesnego dzieciństwa. Jako dziesięcioletni chłopiec grał i śpiewał dla króla Sidy Alboury Ndiaye⁶, który wysoko cenił jego występy.

Samba Diabaré Samb zaczął być szerzej znany na krótko przed uzyskaniem niepodległości przez Senegal w 1960 r., dzięki audycjom *Sénégal Demb*, poświęconym historii i dziedzictwu kulturowemu Senegalu. W 1962 r. Samba Diabaré Samb założył, wspólnie z Amadou Ndiaye Samem, Ensemble lyrique traditionnel (Tradycyjny Zespół Liryczny), któremu przyznano nieco później siedzibę w Théâtre national Daniel Sorano⁷, w Dakarze. Ten zespół wykonał po raz pierwszy w 1969 r. balladę *Saaraba*, wyrażającą nostalgię za utraconym rajem dzieciństwa, która została uznana za utwór kultowy.

W ciągu swego długiego życia Samba Diabaré Samb stał się znany w całym Senegalu: występował w radio, telewizji, jak też na żywo, podczas koncertów i spektakli; powstało o nim kilka filmów⁸. Otrzymał wiele odznaczeń, z których wymienimy tylko jedno: w 2006 roku został uznany przez UNESCO za żyjący skarb ludzkości.

Samba Diabaré Samb był człowiekiem godnym, szlachetnym i skromnym. Podczas wywiadów mówił do końca, że wciąż nie umie wystarczająco dobrze grać na xalamie.

do podboju przez Francuzów w końcu XIX wieku.

⁵ Xalâm (wolof), instrument strunowy (od 4 do 7 strun). Pudło rezonansowe jest wykonywane z jednego kawałka drewna, membrana – ze skóry wołowej. Instrument jest znany w niemal całej Afryce Zachodniej (Mauretania, Senegal, Gambia, Mali, Burkina Faso, Niger, pfn. Nigeria, pfn. Ghana). Nazwy w innych językach: *bappe*, *diassare*, *hoddu* (fulfulde), *koliko* (gurunsi), *komsa*, *kontigi* (hausa), *koni*, *konting* (mandingo), *molo* (songhay/zarma), *ndere*, *ngoni* (bambara), *tidinit* (arabski – hassanijja).

⁶ Sidy Alboury Ndiaye (1880–1959), syn ostatniego niezależnego króla Dżołof.

⁷ Théâtre national Daniel Sorano: 45, Bd. de la République, Dakar. To otwarty w 1965 r. ośrodek artystyczny z salą na ponad 1000 miejsc, największą w Dakarze i Senegalu.

⁸ M.in. *Samba Diabaré Samb, le gardien du temple* (Samba Diabaré Samb, strażnik świątyni), w reżyserii Laurence Gavron, 2006 r.